

Revista Unicum
Escola Superior de
Conservació i Restauració
de Béns Culturals de
Catalunya

Directora: Lúdia Balust Claverol
Consell de Redacció: M. Àngels Balliu Badia, Judit Birosta Massoni, Miquel Mirambell Abancó i M. Teresa Rullan Garau.
Revisió de textos: Miquel Mirambell Abancó.
Col·laboradors: Sara Berga Cabello, Mònica Martí Clemente i Rebeca Ortega Noguera.

Disseny gràfic i maquetació: Verónica Ramírez Calise i Cecilia Ramírez Calise.
Impressió: Novoprint.
Edició: ACARC (Associació Cultural en l'Àmbit de la Restauració i Conservació) de l'Escola Superior de Conservació i Restauració de Béns Culturals de Catalunya.
Administrador: Joaquim Camps Giralt.

Director de l'ESCRBCC: Xavier Figueras Nogués.

Dipòsit legal: B-16094-2002
ISSN: 1579-3613

Portada: Detall del procés de neteja del quadre *La Mare de Déu del Carme intercedint a favor de les ànimes del purgatori* (Fotografia: Lúdia Balust).
Contraportada: Detall del revers de quadre *La Mare de Déu del Carme intercedint a favor de les ànimes del purgatori* amb la signatura de l'autor (Fotografia: Lúdia Balust).

Unicum és una revista oberta a totes les opinions, però no necessàriament s'identifica amb les dels seus col·laboradors. Si desitgeu col·laborar amb la revista, poseu-vos en contacte amb l'ESCRBCC.

c/ Aiguablava, 109-113
08033- Barcelona
Tf. 93 354 69 92
Fax: 93 276 28 27

www.xtec.es/escrbcc
e-mail: escrbcc@centres.xtec.es

Unicum

~ N° 3 · Maig 2004 ~

SUMARI / SUMARIO

Editorial per Xavier Figueras Nogués director de l'ESCRBCC. 2

Monografia / Monografía

Restauració de "La Mare de Déu del Carme intercedint a favor de les ànimes del purgatori" de Francesc Tramulles Roig / *Restauración de "La Virgen del Carmen intercediendo a favor de las ánimas del purgatorio"* de Francesc Tramulles Roig

● J. FUGUET SANS: Palau de Noguera, un senyoriu dels ordes del Temple i de l'Hospital i el seu desconegut patrimoni artístic / *Palau de Noguera, un señorío de las órdenes del Temple y del Hospital y su desconocido patrimonio artístico* ...4

● MIQUEL MIRAMBELL ABANCÓ: Una pintura inèdita de Francesc Tramulles / *Una pintura inédita de Francesc Tramulles* 16

● ROSA ROCABAYERA VIÑAS: Caracterització dels materials i de la tècnica pictòrica / *Caracterización de los materiales y de la técnica pictórica* 30

● LÚDIA BALUST CLAVEROL: Procés de conservació i restauració / *Proceso de conservación y restauración* 42

Conservació i Restauració / Conservación y Restauración

● MARTA PÉREZ AZCÁRATE, ISABEL ADROVER BIA, MARGARITA AGUILÓ BUADES: Conservació i restauració de grafits incisos sobre morter. Resum de la intervenció a la Sala I de la Torre de l'Homenatge del castell de Bellver (Palma de Mallorca) / *Conservación y restauración de grafitos incisos sobre mortero. Resumen de la intervención en la Sala I de la Torre del Homenaje del castillo de Bellver (Palma de Mallorca)* 52

● LOLA FRUTOS FLORES: Procés de conservació i restauració de fusta amarada d'aigua: Fragment del derelict "Escombreras I" / *Proceso de conservación y restauración de madera empapada en agua: Fragmento del pecio de "Escombreras I"* ...60

● MÓNICA CANTERA VILLAZÁN: Criteris d'intervenció en la imatgeria de l'Escola Castellana a Villalón de Campos (Valladolid) / *Criterios de intervención en la imaginaria de la Escuela castellana en Villalón de Campos (Valladolid)* 66

● GEMA PERALES HOCES: Restauració d'un segell penjant de lacre i paper / *Restauración de un sello pendiente de lacre y papel* 72

● PAU MAYNÉS TOLOSA: La identificació de fotografies monocromes / *Identificación de fotografías monocromas* 76

Projecte de cooperació / Proyecto de cooperación

● MONTSERRAT ARTIGAU MIRALLES: Projecte Alajuela. Restauradors sense fronteres / *Proyecto Alajuela. Restauradores sin fronteras* 94

Mètodes experimentals / Métodos experimentales

● AGNÈS GALL ORTLIK: El test d'Oddy: una eina de selecció de materials aptes per a la conservació-restauració / *El test de Oddy: un instrumento de selección de materiales aptos para la conservación-restauración* 100

Entrevista / Entrevista

● DOLORS SALA FENÉS, ELISA DÍAZ GONZÁLEZ: Entrevista a Elvira Gaspar Farreras, conservadora i restauradora de document gràfic / *Entrevista a Elvira Gaspar Farreras, conservadora y restauradora de documento gráfico* 104

Abstracts per Paulina Lobatón Garratt 110

Résumés per Dolors Sala Fenés 112

L'activitat docent de la nostra Escola implica al mateix temps portar a terme intervencions complexes de conservació-restauració. Aquesta tasca pot donar moltes sorpreses i en alguns casos obre el camí per iniciar investigacions i estudis a partir d'altres disciplines relacionades amb la conservació i el patrimoni històric.

Una sorpresa d'aquest tipus es produí en el curs 2002-2003 com a conseqüència de la restauració d'una pintura a l'oli sobre tela que presidia un dels retaules barrocs de l'església parroquial de Palau de Noguera (Pallars Jussà). A partir de la seva intervenció, aquesta pintura s'ha pogut atribuir a Francesc Tramulles, un dels pintors més significatius del barroc català.

Aquesta pintura inèdita no es podia desvincular del conjunt patrimonial del que forma part i això ha motivat unes investigacions i estudis previs a la intervenció. A partir de l'ESCRBCC, professors especialistes en determinades disciplines han elaborat quatre articles que constitueixen una monografia sobre la pintura de Francesc Tramulles i el conjunt patrimonial de l'església de Palau de Noguera, *incomprendiblement ignorat per la història*, com remarca un dels autors en el seu article.

La importància de tot aquest treball reflecteix la participació de la nostra Escola en la recuperació i difusió del nostre patrimoni. I *Unicum* és l'espai adequat per publicar el monogràfic que inicia les pàgines d'aquest nou número.

El sumari de la revista continua amb cinc articles que corresponen a diferents camps de la conservació-restauració. El primer està dedicat a la restauració d'uns grafitos de les dependències d'una torre del castell de Bellver (Palma de Mallorca) que varen ser destinades a presó durant segles. En el següent article l'autora ens descriu el desenvolupament de la intervenció portada a terme en l'assecatge i consolidació d'un fragment de fusta d'un buc amarat d'aigua i procedent d'un derelictes d'època romana. El tercer article fa referència als criteris d'intervenció aplicats en la conservació i restauració de tres talles policromades procedents d'un mateix entorn. Segueix un article dedicat a la restauració d'un segell eclesiàstic d'autenticació a la condició d'un crani de màrtir. Tanca aquest bloc un article on l'autor aporta una gran ajuda a la conservació de fotografies.

En l'apartat *Projecte de cooperació*, l'autora de l'article és una professora de la nostra Escola i membre de l'Associació Restauradors Sense Fronteres. L'estiu passat va dirigir un projecte d'aquesta associació a la Municipalitat d'Alajuela (Costa Rica). Ens explica la intervenció portada a terme en una font monumental metàl·lica, així com la incidència d'aquesta actuació per a futures recuperacions monumentals a Costa Rica.

En aquest sentit, cal destacar el fet que la nostra Escola, sensible a totes aquelles iniciatives i actuacions que poden ajudar a la defensa, salvaguarda i difusió del Patrimoni, col·labora amb l'Associació Restauradors Sense Fronteres, autoritzant el grup català a disposar de l'ESCRBCC com a domicili social i fer-hi reunions periòdiques i activitats puntuals.

A l'apartat *Mètodes experimentals*, a partir d'un experiment com a eina de selecció de materials aptes per a la conservació-restauració, l'autora ens aporta una bona activitat per iniciar els alumnes en la pràctica d'una metodologia experimental.

Acaba el sumari amb una entrevista que dues restauradores fan a l'Elvira Gaspar, reconeguda i destacada professional en el camp de la restauració de document gràfic. A partir de les seves respostes, va resumint la seva relació amb les institucions europees de la documentació i conservació, la seva trajectòria professional i la seva valoració dels aspectes actuals de la professió.

Finalment, voldríem destacar que molts dels articles publicats en aquest número corresponen a restauradores que han obtingut el títol a partir de l'ESCRBCC, cosa que ens omple de satisfacció, com el fet que un gran nombre de restauradores i restauradors sortits de les nostres aules són altament valorats per les seves actuacions en el camp professional.

Xavier Figueras Nogués
Director de l'ESCRBCC